

Redactie:
Yves De Maeseneer en Tom Uytterhoeven

STA OP EN LOOP
GELOVEN IN VERGEVING

halewijn

Sta op en loop
Geloven in vergeving
Redactie: Yves De Maeseneer en Tom Uytterhoeven
Vormgeving en druk: Halewijn nv

© Halewijn nv 2013, Halewijnlaan 92, 2050 Antwerpen, www.halewijn.info

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

D/2013/5930/011
ISBN 978-90-8528-268-6

‘HOE VERGEVEN? VERGEVEN OM TE GENEZEN. GENEZEN OM TE VERGEVEN’

Visie en methodieken van Jean Monbourquette

Katie Velghe

Roger en Godelieve zijn vijftig jaar getrouwd. Ze krijgen een journalist van de Streekkrant op bezoek. Er worden een paar obligate vragen gesteld, maar al snel blijkt dat Roger en Godelieve geen obligate antwoorden geven. Hun verhaal is een verhaal van goede en kwade dagen, en het verhaal van een veerkrachtige en springlevende liefde. De journalist merkt dit op en stelt een laatste vraag: ‘Vertel me eens: wat is eigenlijk het geheim van een gelukkig huwelijk?’ Er is eerst wat gegiechel op de sofa, maar dan komt een antwoord dat de journalist misschien wel niet verwacht had: ‘Meneer, als ge bij elkaar wilt blijven, moet ge elkaar veel kunnen vergeven.’

Vergeving. Een woord dat centraal staat in het christelijk geloof. Een woord dat in de loop van de (kerk)geschiedenis misbegrepen en misbruikt werd. Een woord dat ook vandaag blijft opduiken, overal waar mensen langdurige en liefdevolle relaties proberen uit te bouwen. Maar wat is vergeving? En hoe kunnen we vergeven?

In 2000 kwam ik voor het eerst in contact met het gedachtegoed van Jean Monbourquette, een Canadees priester en psychotherapeut. Hij was een van de eersten die nadrukkelijk spiritualiteit en psychologie met elkaar verbonden. Vooral met zijn werk rond vergeving en verzoening verwierf hij wereldfaam. Natuurlijk bestaat er veel interessante literatuur rond vergeving en verzoening vanuit een christelijk perspectief. Het unieke aan Monbourquettes insteek is de eenvoud van zijn visie en de praktijkgerichte aanpak. Hij tekent een haalbaar traject uit, dat door individuen of groepen kan worden afgelegd.

In 2001 gingen de eerste ‘Groeigroepen in vergeving’ door in het bisdom Gent, in een samenwerkingsverband tussen de Interdiocesane Dienst voor Gezinspastoraal en Gezinspastoraal Gent. Dit pilootproject vond al snel navolging in de bisdommen Brugge en Hasselt. In de loop van de jaren ontwikkelden deze groeigroepen eigen accenten, waarbij Monbourquettes methodiek en inhouden nog verrijkt werden met inzichten van andere theologen en psychologen, en eigen ervaringen uit de pasto-

rale praktijk. Toch blijven de twaalf stappen van Monbourquette overal de rode draad. Nog steeds volgen jaarlijks of tweejaarlijks tientallen mensen de groeigroepen. Onder hen bevinden zich heel wat mensen die werkzaam zijn in de pastorale of caritatieve sector, en die de verkregen inzichten willen toepassen in hun werk.

Sterktes van Monbourquettes visie en methodiek

In Monbourquettes visie is vergeving geen ‘prestatie’ maar een ‘geschenk’, dat mensen pas kunnen doorgeven omdat ze het zelf ontvangen hebben. Natuurlijk vergt ‘vergeven’ ook inspanningen, maar deze inspanningen bestaan er eigenlijk in om ruimte te maken voor het geschenk. Wie vol wrok of zelfbeklag zit, kan geen vergeving in ontvangst nemen, en bijgevolg geen echte vergeving doorgeven.

Vergeving is hier ook geen ‘plicht’, maar veeleer een ‘bevrijding’. Monbourquette wijst op het verband dat in het evangelie gelegd wordt tussen ‘vergeven’ en ‘genezen’. De ‘vergeving’ die geschonken wordt vanuit een plichtsmoraal, is geen bevrijdende genezing, noch voor de gever noch voor de ontvanger. Echte vergeving laat nieuw leven stromen.

Vergeving betekent ook niet dat je over je heen laat lopen. ‘Zand erover’ staat niet in Monbourquettes woordenboek. Hij onderstreept de noodzaak om, met alle mogelijke en legale middelen, het onrecht te proberen stop te zetten. Maar al te vaak werd ‘vergeving’ gelijkgeschakeld met ‘verzoening’, in de betekenis van ‘de relatie verder zetten alsof er niets gebeurd is’. Maar voor Monbourquette betekent vergeving eerder ‘innerlijke genezing’ dan ‘verzoening’. Natuurlijk zal vergeving een invloed hebben op de relatie: de deuren worden niet langer dichtgeslagen, en men kan elkaar weer zien door een venster van mildheid. Maar dit betekent nog niet dat de relatie (op dezelfde manier) wordt verdergezet. Als therapeut wilde Monbourquette immers rekening houden met de realiteit van menselijke relaties: soms is het niet mogelijk of zelfs niet wenselijk dat de relatie hersteld wordt. Een voorbeeld hiervan is een huwelijksrelatie waarbij er sprake is van geweld en machtsmisbruik, en er geen hoop is op een kentering. Verzoening (in de betekenis van de relatie op dezelfde manier weer opnemen) is hier niet wenselijk, omdat de veiligheid van het slachtoffer in het gedrang komt. Vergeving is echter wel mogelijk. Veel deelnemers ervaren deze boodschap als heel bevrijdend: ze zijn geen ‘slechte christenen’ omdat ze de relatie niet kunnen of willen verderzetten!

Jean Monbourquette was een realist. Als priester had hij de realiteit van Gods genade ervaren, en wilde hij voor anderen wegen openen om dichterbij deze God van liefde te leven. Als therapeut kwam hij dagelijks in contact met de menselijke realiteit van verbroken relaties en gekwetste mensen, en met het onvermogen van mensen om een liefdevolle God te zien of te ervaren. Daarom ontwikkelde hij een laagdrempelige methodiek met kleine, haalbare stappen. Deze methodiek heeft oog voor de menselijke psyche. Vergeving begint bij aandacht voor het slachtoffer en bij een weldoende verzorging van de kwetsuur.

Verder worden er heel praktische oefeningen aangeboden: vergeving is (ook) een werkwoord. Deze praktische oefeningen bevinden zich vaak op het raakvlak tussen psychologie en spiritualiteit. De verbeeldingskracht wordt op een positieve manier aangesproken. Zo wordt er bijvoorbeeld gewerkt met visualisaties, die dieper ingrijpen dan het cognitieve niveau. Veel mensen geven later aan dat bij deze oefeningen ‘iets’ is veranderd. Een andere weg werd plots mogelijk. Iets was in beweging gekomen, al wisten ze niet goed hoe of van waar dit kwam... Deze visualisaties hebben een religieus karakter, ze staan heel dicht bij meditatie of stil gebed.

Op het einde van elke bijeenkomst worden verdiepingsvragen aange-reikt. Het is zeker geen huiswerk, maar wie dit wenst, kan ook tussen de bijeenkomsten verder gaan op de weg in vergeving. Deze werkwijze met het dagboek stelt de deelnemers in staat om hun innerlijke pelgrimage op eigen tempo te volgen.

Ten slotte is er ook de aanbeveling om deze weg in vergeving af te leggen met een klein groepje van acht tot twaalf mensen. Jaar na jaar staan de begeleiders verbaasd over de kracht die uitgaat van deze werkwijze. Als bij een echte pelgrimage vormen de tochtgenoten steeds meer een hechte groep, waarbij iedereen elkaar ondersteunt en inzicht geeft. Een stap die voor de een erg moeilijk is, kan voor de ander gemakkelijk zijn. Bovendien helpt het om eigen gekwetstheid te relativiseren, wanneer mensen oog krijgen voor het verdriet en de strijd van anderen.

Twaalf stappen

De innerlijke pelgrimage begint met het verzorgen van de wonde. Een allereerste stap hierbij – en hier put Monbourquette opnieuw uit zijn rijke ervaring als therapeut – is de kraan van het onrecht dichtdraaien. En dit houdt twee bewegingen in: men besluit om *zelf geen wraak te nemen*, en dus geen onrecht toe te voegen, en men doet al het mogelijke om *een eind*

te maken aan het onrecht (stap 1). Dit is een basisbeslissing, waar men in de loop van de weg in vergeving geregeld naar moet terugkeren. Vervolgens moet men *onder ogen durven zien dat men gekwetst is* (stap 2), wat niet zo vanzelfsprekend is als het klinkt. Alles lijkt soms beter dan het besef dat men kwetsbaar én gekwetst is. Maar wie zijn ontgoocheling en pijn verbergt, kan niet groeien in vergeving. Alle genezing begint bij aanvaarding, ook hier. De mildheid van iemand anders helpt mensen om deze stap te zetten. *Je pijn delen* (stap 3) met een mild en betrouwbaar iemand is dan ook een volgende stap.

De wonde zien betekent ook dat mensen *de wonde kunnen afbakenen* (stap 4). Door de kwetsuren te benoemen, kunnen mensen erover rouwen. En door de kwetsuren te benoemen, zien ze ook dat niet alles beschadigd is, hoe ingrijpend het geleden onrecht ook geweest is. Mensen hebben soms de neiging om zich bij een dergelijk onrecht als ‘volledig gekwetst’ te zien. Een uitspraak als ‘ik ben gescheiden’ bijvoorbeeld zet een stempel op iemands identiteit. ‘Ik heb een scheiding doorgemaakt’ ligt veel dichterbij de waarheid: iemand heeft iets meegemaakt, maar de persoon valt niet samen met de kwetsende ervaring.

Onder deze nuchtere en milde blik wordt ook de aanwezigheid van woede en vergeldingsdrang heel zichtbaar. Veel mensen voelen zich schuldig omdat ze woedend zijn, of zin hebben om zich te vergelden. Onterecht, volgens Monbourquette. Hij moedigt mensen aan om kennis te maken met hun ‘schaduwkant’, zaken die ze verdrongen hebben, maar die vindplaatsen van nieuw leven kunnen worden, en zelfs vindplaatsen van God. Hij plaatst zich hier in de lijn van verscheidene andere theologen die ‘woede’ niet veroordelen. De Zwitserse theologe en psychologe Lytta Basset merkt bijvoorbeeld fijntjes op dat, wanneer er in het Oude Testament over woede wordt gesproken, het meestal over Gods woede gaat. Als God boos wordt, is het volgens haar dan ook niet meer dan logisch dat Gods ‘beeld en gelijkenis’ ook boos wordt bij het zien of ondergaan van onrecht. Monbourquette veroordeelt *boosheid en vergeldingsdrang* dus niet, hij pleit ervoor deze gevoelens te *aanvaarden* en te bevragen (stap 5). Deze aanpak doet een beetje denken aan de ignatiaanse onderscheiding van de geesten. Wat leidt tot leven, en wat niet?

De zesde stap is een scharnierpunt in de pelgrimage: *jezelf vergeven*. Veel mensen maken het geleden onrecht nog erger door schuldgevoelens over wat er gebeurd is: ‘Ik had beter moeten weten’, ‘Hoe kon ik zo naïef zijn?’, ‘Ik heb er nog niet veel van terechtgebracht’. Of ze beschuldigen zichzelf dat ze er niet in slagen de bladzijde om te draaien en hun wrokgevoelens los te laten. Nadat de wonde erkend is, afgebakend, gedeeld, zijn mensen

in staat om te aanvaarden dat ze niet alles kunnen voorzien in het leven en los te laten. ‘God vergeeft me, en ik *vergeef mezelf*.’ (stap 6)

Wie deze stappen doorleefd heeft, is er klaar voor om zich om te draaien naar de persoon die hem of haar gekwetst heeft. Maar al te vaak willen mensen dit te snel doen, en dan ontdekken ze dat de wrokgevoelens toch niet helemaal verdwenen zijn. Pas als de wonde geheeld is, worden mensen uitgenodigd om ‘*de dader te proberen begrijpen*’ (stap 7). Dit betekent niet dat het gedrag van die persoon wordt goedgepraat. En ook niet dat men alles maar moet aanvaarden. Het betekent dat men de ander leert zien als een mens die ook op zoek is naar liefde, al doet hij of zij bij die zoektocht dingen die verkeerd en kwetsend zijn. Het betekent dat men onderzoekt welke omstandigheden en kwetsuren iemand ertoe gebracht hebben dit onrecht te begaan. Dit inzicht kan mildheid creëren, die nodig is om te vergeven.

Nu is het tijd om stil te staan bij de leer- en groeikansen die deze pijnlijke ervaring bevat. Kan men ‘*een zin ontdekken doorheen het lijden*’ (stap 8)? Vaak kunnen mensen achteraf zin geven aan de pijn die hen is aangedaan: ze ontdekken dat ze wijzer, sterker of milder zijn geworden. En als het verleden zin krijgt, opent zich een nieuwe toekomst. De ‘waarom’-vraag wordt een ‘waartoe’-vraag.

Doorheen alle vorige stappen loopt een rode draad: men kan dit niet alleen. De grenzen van het eigen kunnen worden bereikt. En zelfs wie erin ‘slaagt’ een aantal stappen te zetten, merkt dat dit niet alleen een kwestie van eigen inspanningen is. Hier gebeurt méér dan psychologische arbeid. Vergeving is een opgave, en niet de eenvoudigste, maar ze wordt slechts mogelijk als de gave van vergeving wordt ontvangen. De laatste stappen van de pelgrimstocht richten de aandacht dan ook naar Wie vergeving kan geven, en naar de openheid van mensen om deze gave te ontvangen.

Stilstaan bij ‘*weten dat je vergeving waard bent en dat je al vergiffenis hebt gekregen*’ (stap 9) vergroot de ontvankelijkheid. Hierbij wordt teruggedacht aan deugddoende ervaringen bij het krijgen van echte vergiffenis, en nagedacht over Gods vergeving in Jezus Christus. Wat betekent dit?

‘*Ophouden met krampachtig te willen vergeven*’ (stap 10) past wonderwel in dit rijtje, al lijkt het alle vorige inspanningen tegen te spreken. Toch kan het wonder van vergeving pas gebeuren als mensen het opgeven om van vergeving een prestatie te maken, en hun handen openen om vergeving te ontvangen.

'Je openstellen voor de genade van vergeving' (stap 11) is dan ook, bijna, het sluitstuk van deze weg in vergeving. Door muziek, dans, beelden, gebed, getuigenissen en Bijbelverhalen worden mensen uitgenodigd om zich meer te durven openen voor deze genade. Vaak betekent dit dat mensen hun oude godsbeelden in vraag stellen, en de vergevende, liefdevolle God van Jezus beter leren kennen.

De laatste stap sluit opnieuw, net als de eerste, heel dicht aan bij de dagelijkse realiteit van de deelnemers. Er is een weg van heling en genezing gegaan. Er is veel gewerkt, en nog veel meer ontvangen. Mensen hebben nieuwe ervaringen opgedaan en nieuwe inzichten gekregen. Hoe kan dit landen in hun eigen situatie? Monbourquette nodigt hier opnieuw uit tot een beslissing: *de relatie beëindigen, of ze vernieuwen* (stap 12). Men kan de weg van vergeving gaan, en tegelijk besluiten, bijvoorbeeld om redenen van veiligheid, de relatie niet verder te zetten. Of men kan besluiten ze op een minder intieme manier verder te zetten. Of, als er oprecht berouw is bij de ander, kan men besluiten ze wel verder te zetten. Helemaal dezelfde relatie kan ze nooit meer worden, maar het gebeurt soms dat ze nog dieper en mooier wordt.

De pelgrimstocht wordt beëindigd met een viering van de vergeving.

Aandachtspunten bij het hanteren van Monbourquettes methodieken

Jaar na jaar beschrijven deelnemers het volgen van de groep als een keerpunt in hun leven. 'Bevrijdend', 'helend' en 'verrijkend' zijn drie woorden die heel vaak terugkeren bij evaluaties. Toch zijn de groepen ook onderhevig aan een paar kritische bedenkingen. Deze kritiek vestigt de aandacht op een paar mogelijke valkuilen, waar begeleiders zich best van bewust zijn. Een eerste punt van kritiek is dat deze 'Groei-groepen in vergeving' eerder een vorm van therapie zijn dan pastoraal, en daarmee zouden ze een zoveelste staaltje zijn van de psychologisering van ons geloof. Het is waar dat de 'Groei-groepen in vergeving' niet voor-bijgaan aan de psychische realiteit. Daarmee treden ze in de voetsporen van de woestijnvaders en de eerste monniken, voor wie de geloofsweg liep langs 'zorg voor de ziel'. Soms kunnen kwetsuren mensen immers beletten om Gods liefde in het eigen leven te ontdekken. Daarom is de psychologische arbeid, de zorg voor het gevoelsleven hier zo belangrijk. In het hart van de deelnemers wordt er puin geruimd, de grond wordt weer vruchtbaar gemaakt. De weg van 'wrok en vergelding', die zo natuurlijk is, wordt herkend en afgewezen. De weg van 'onrecht laten voortbestaan,

omwille van de lieve vrede' wordt ook ontmaskerd. Zo komt er ruimte voor iets nieuws: de ervaring dat mensen mogen vertrouwen op een liefdevolle én rechtvaardige God, die mensen nabij wil zijn. De deelnemers aan een groep hebben, soms op ingrijpende wijze, ervaren dat ze het leven niet volledig in handen hebben, dat de weg soms anders loopt dan ze gepland hadden. Ze lijken de weg kwijt te zijn. In de groep ontdekken ze echter dat de weg ook hen zoekt, dat God hen zoekt. Ze kunnen zich (opnieuw) openen voor Gods genezende, vergevende liefde. En dan kunnen er, op korte en lange termijn, wondertjes gebeuren in het leven van mensen en in hun relaties. Mensen ontdekken een nieuwe toekomst. Ze voelen zich opnieuw geliefd. Relaties worden open gehouden. De groep is dus geen therapie, al zullen de nieuwe inzichten en ervaringen zeker therapeutisch werken. En de begeleiders zijn geen therapeuten, al vergt de begeleiding zeker psychologisch inzicht. In de aankondiging of intakegesprekken moet dit ook duidelijk blijken, zodat er geen valse verwachtingen ontstaan. Genezen om te vergeven. Vergeven om te genezen. Het is onmogelijk om deze twee bewegingen tegenover elkaar te stellen, ze gaan hand in hand.

Een ander punt van kritiek stelt dat de groepen kunnen gezien worden als een instrumentalisering van het geloof. De hoofddoelstelling zou dan het 'goed gevoel' van het individu zijn, dat in een paar stappen bereikt wordt. God zou er enkel bijgehaald worden om de gaten te vullen of wat spirituele kracht af te tappen als de stappen te moeilijk worden. De opbouw van de avonden, vertrekkend vanuit de persoonlijke kwetsuur van de deelnemers en met een groeiende bewustwording van Gods liefdevolle en vergevende aanwezigheid, lijkt inderdaad in die richting te wijzen. De mens lijkt hier centraal te staan, als de actor die, indien nodig, een goddelijke kracht inroept. *Deus ex machina*. Maar in deze opbouw geeft Monbourquette precies blijk van een realistische kijk op het geloofsleven van een mens. Het is waar dat wie God zoekt, uiteindelijk tot de bevinding komt dat God hem of haar het eerst zocht. Het is waar dat wie liefheeft, uiteindelijk ontdekt dat hij of zij eerst is bemind. En het is waar dat wie leert vergeven, uiteindelijk merkt dat hem of haar in de eerste plaats veel vergeven is. Maar deze ervaring wordt weinig mensen gegeven aan het begin van hun geloofsweg. Meestal gaat het met geloven net als in elke liefdesrelatie: in het begin overweegt de hoop dat die ander jou gelukkiger gaat maken, en natuurlijk ook jij hem of haar, en pas gaandeweg leert men de partner lief te hebben om hem of haar zelf, met een liefde die soms zelfs ingaat tegen eigen dromen en verwachtingen. Zo gaat het ook in de groep. De deelnemers beginnen als 'zoekenden', en velen ontdekken gaandeweg dat ze gezocht, en gevonden zijn. Het behoeft geen

betoog dat in dit groeiproces alle deelnemers en begeleiders elkaar kunnen inspireren en bemoedigen. De dialoog tussen de tochtgenoten is een wezenlijk onderdeel van het gebeuren. Zo kunnen we besluiten dat deze pelgrimstocht verscheidene facetten heeft, die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en niet tegen elkaar kunnen uitgespeeld worden: er is de Bestemming, er is de (innerlijke) tocht waar het psychologische werk deel van uitmaakt en er zijn de tochtgenoten en de gemeenschap die tussen hen ontstaat.

Kansen en toepassingsmogelijkheden

Op dit moment gaat de groeigroep door in de bisdommen Brugge, Gent en Hasselt. In het bisdom Brugge gaan er onder de naam 'Relaties 'open' houden' jaarlijks twee lange trajecten (acht bijeenkomsten) en een aantal korte trajecten (twee bijeenkomsten) door. In het bisdom Hasselt organiseert CCV tweejaarlijks een lang traject van twaalf avonden. In het bisdom Gent gaat er elk jaar een lang traject (negen bijeenkomsten) en een kennismakingsmoment (één bijeenkomst) door. Daarnaast worden Monbourquettes visie en methodieken toegepast in lotgenotengroepen en diverse werkingen voor gescheidenen.

De inhouden van de groeigroepen blijken niet alleen verrijkend voor mensen die een heel zware kwetsuur opliepen, zoals door het verraad van een geliefde, door misbruik of (emotioneel) geweld, maar voor alle mensen, in hun pogingen om goede relaties op te bouwen met anderen. Iedereen draagt immers zijn rugzak met kwetsuren, en deze rugzak heeft in de loop der jaren niet de neiging om lichter te worden. In het dagelijks samenleven met gezins- en familieleden, vrienden en collega's gebeuren er tientallen dingen die wrevel kunnen opwekken. Als er niet wordt gekozen voor de weg van vergeving, gebeurt als vanzelf het omgekeerde: een vaak stille, wrokkige houding nestelt zich in de hoofden en harten van mensen, en heeft een negatieve invloed op hun relaties, psychisch welzijn, en gezondheid. Een wrokkige houding in het dagelijks leven leren herkennen is een confronterende maar interessante oefening. Wrok kan immers heel wat gezichten hebben: op een nauwelijks merkbare manier de goede sfeer saboteren, instemmen met een roddel over een collega die iets kwetsends deed,... Zelfs achter cynisme of neerslachtigheid zit heel vaak een wrokkig gevoel t.o.v. het leven zelf.

Dan is het al heel wat als mensen die eerste stap van Monbourquette als een verfrissend alternatief leren kennen: besluiten je niet te wreken én een einde stellen aan het onrecht. Kleine ergernissen uit het dagelijks

leven, van de partner die later dan afgesproken thuiskomt, tot de collega die nog maar eens er de kantjes van afloopt, krijgen een andere afloop als deze basisbeslissing erop wordt toegepast.

Ten slotte komen er ook positieve echo's uit de sector van zorgpastoraat. De inzichten en methodieken van Monbourquette blijken zinvol te zijn in het werk met mensen met een psychische stoornis of in de ziekenhuispastoraal. Vaak zijn deze mensen op dat moment zo kwetsbaar dat het traject van een tiental bijeenkomsten niet haalbaar is. Bij een individuele begeleiding bieden de twaalf stappen echter een leidraad, net als de vele praktische tips of oefeningen. Eigenlijk is er geen enkel pastoraal werkveld dat geen baat kan hebben bij Monbourquettes inzichten en methodieken. De kwaliteit van elke menselijke vorm van samenleven is immers recht evenredig aan haar kwaliteit van vergeving.

Bibliografie

- BASSET, L., *Dodelijke schuld, heilige woede, goddelijke vergeving – Interview met Lytta Basset* in VAN DER VLOET, J., CORNU, I., *Tussen Goed en Kwaad*, Halewijn, Antwerpen, 2010, p. 48-53.
- GRÜN, A., *Omgaan met het kwaad*, Averbode/Kok Kampen, 1998.
- MONBOURQUETTE, J., *Comment pardonner ?*, Novalis/Bayard, Ottawa/Paris, 1992. Dit boek is (momenteel) niet meer verkrijgbaar in het Nederlands : MONBOURQUETTE, J., *Hoe vergeven ? Vergeven om te genezen. Genezen om te vergeven*, Averbode, 2000.
- MONBOURQUETTE, J., *Bevriend met je schaduw, je onbeminde zijde*, Altiora Averbode nv, 2007.

www.gezinspastoraal.be biedt een overzicht van deze vormingsinitiatieven rond Monbourquettes gedachtegoed. Voor meer informatie, contacteer annemoerman@skynet.be (bisdom Brugge), gerda.linssen@ccv.be en els.stulens@ccv.be (bisdom Hasselt) en han.koole@ccv.be (bisdom Gent).

Inhoudstafel

INLEIDING	5
KAÏN EN GODS SCHEPPENDE VERGIFFENIS	9
Marc De Kesel	
DE HEILIGE GEEST IN DE THEOLOGIE VAN BOETE EN VERZOENING NA HET 2^E VATICAAANS CONCILIE	19
Eric Luijten	
GENADE EN ZONDE: HET CHRISTELIJK MENSBEELD HERONTDEKT	33
Yves De Maeseneer	
HET IS GEEN LEVEN ZONDER ERFZONDE	45
Stijn Van den Bossche	
AFLATEN	55
<i>Een akkoordje met God?</i> Hans Geybels	
VERGEVING VOORWAARDELIJK EN ONVOORWAARDELIJK	65
<i>Ethische en transethische reflecties</i> Roger Burggraeve	
‘HOE VERGEVEN? VERGEVEN OM TE GENEZEN. GENEZEN OM TE VERGEVEN’	75
<i>Visie en methodieken van Jean Monbourquette.</i> Katie Velghe	
‘IN ELKE DADER ZIT EEN SLACHTOFFER DAT ROEPT OM HULP.’	85
<i>Een Vedisch geïnspireerd perspectief</i> Katrien Hertog	

IS HET ONHERROEPELIJKE ONVERGEEFLIJK?.....	95
<i>Over schuld en vergeving na abortus</i>	
Ellen Van Stichel	
SCHULD, ZONDE EN VERGEVING IN DETENTIE... 105	
<i>Ervaringen en reflecties van een gevangenisdirecteur</i>	
Serge Rooman	
WANNEER ZONDE TOT STRUCTUUR STOLT... HOE VERGEEF JE DAN?.....	115
Jacques Haers SJ	
PERSONALIA	125